บทที่ ๑
บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

"ซอ" เป็นศิลปะการแสดงและขับร้องเพลงปฏิพากย์ที่เป็นเอกลักษณ์ของล้านนามาแต่อดีต ปัจจุบัน "ซอ" ยังคงมีบทบาทในสังคมล้านนาอยู่ไม่น้อย ดังจะพบว่าการแสดงซอนั้นเป็นกิจกรรมเพื่อความบันเทิงแบบพื้นบ้านล้านนา และเป็นส่วนประกอบในพิธีกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา เช่น พิธีเรียกขวัญลูกแก้ว พิธีไหว้ครู และในงานพิธีต่าง ๆ ทั่วไป เช่น ซอในงานขึ้นบ้านใหม่ และซอในงานบวชนาค เป็นต้น บางครั้งการแสดงซอเป็นไปเพื่อสนองวัตถุประสงค์ขององค์กรตามโอกาสต่าง ๆ กัน เช่น ใช้ซอประกอบในงานสำคัญของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งราชการและเอกชน นอกจากนั้นยังมีการปรับบทบาทให้ซอมีส่วนในกิจกรรมที่พึงประสงค์ของทางการโดยใช้เป็นสื่อรณรงค์ในโครงการต่าง ๆ เช่น ซอต่อต้านโรคเอดส์ เป็นต้น ในปัจจุบันช่างซอนอกจากจะแสดงการซอแบบพื้นบ้านตามปกติแล้ว ยังมีช่องทางการแสดงความสามารถได้หลายทางด้วยกัน อาทิ เผยแพร่ผลงานในรูปของแถบบันทึกเสียง จัดจำหน่ายทั่วไป การถ่ายทอดผลงานทางสถานีวิทยุ ทางสถานีโทรทัศน์ รวมไปถึงการเป็นศิลปินรับเชิญ เป็นวิทยากรในการแสดงซอสาธิตให้ความรู้และเผยแพร่ศิลปะการแสดงซอแก่หน่วยงาน สถาบันการศึกษาทั้งในส่วนภูมิภาคและส่วนกลางอีกด้วย

ศิลปินผู้ขับร้องบทซอ ซึ่งในภาษาท้องถิ่นเรียกว่า "ช่างซอ" นับเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างมากในการสืบทอดศิลปะการแสดงชนิดนี้ และช่างซอที่มีความสามารถเป็นผู้ทำหน้าที่ฝึกการขับซอให้แก่ผู้ที่สนใจเข้ามาฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของตนนั้น เรียกว่า "พ่อครู" หรือ "แม่ครู" ซึ่งในปัจจุบันช่างซอระดับพ่อครู - แม่ครูในจังหวัดเชียงใหม่นั้นมีหลายท่าน ในจำนวนช่างซอระดับครูดังกล่าวนับได้ว่า "แม่ครูบัวซอน เมืองพร้าว" เป็นช่างซอที่มีชื่อเสียงและมีผลงานที่แพร่หลายมากท่านหนึ่ง

บัวซอน เมืองพร้าว (นามสกุลเดิม "ถนอมบุญ") ปัจจุบันอายุ ๕๗ ปี (เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗) ได้ฝึกซอมาตั้งแต่อายุ ๑๓ ปี เริ่มอาชีพช่างซอเมื่ออายุ ๑๕ ปี สร้างสรรค์ผลงานจนได้รับการยอมรับว่าเป็นช่างซอระดับแม่ครูที่มีโวหารคมคาย มีการใช้คำสุภาษิต อุปมาอุปไมยประกอบในบทซอ และมีไหวพริบปฏิภาณทางการซอจนเป็นที่ยอมรับจากผู้ชื่นชอบฟังซอทั่วไป ดังนั้นผลงานเรื่องต่าง ๆ ที่ได้บันทึกลงแถบบันทึกเสียง จึงได้รับความนิยมอย่างยิ่ง ทำให้มีผลงานออกมาหลายชุดอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับเนื้อหาในบทซอเน้นในด้านธรรมะ คติคำสอน ประวัติ

บุคคลสำคัญทางพุทธศาสนา ศาสนพิธี นิทานชาดก ซึ่งให้ความรู้ข้อคิดที่มีประโยชน์ต่อผู้ฟังเป็นอย่างดี แม่ครูบัวซอนจึงได้รับการยกย่องจากสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ ว่าเป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม สาขาวรรณศิลป์ระดับชาติของภาคเหนือประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๙

ด้วยเหตุดังกล่าวประกอบกับการที่ยังไม่มีผู้ใดศึกษางานของแม่ครูบัวซอน เมืองพร้าว มาก่อน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมบทซอของแม่ครูบัวซอน เมืองพร้าว โดยจะศึกษาถึงวิธีการสร้างสรรค์บทซอของบัวซอน เมืองพร้าว และวิเคราะห์คุณค่าผลงานของช่างซอท่านนี้

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาวิธีการสร้างสรรค์บทซอของบัวซอน เมืองพร้าว

๒.เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าทางวรรณศิลป์และคุณค่าทางสังคมจากวรรณกรรมบทซอของ บัวซอน เมืองพร้าว

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจาก "ซอ" เป็นวรรณกรรมที่ผู้รับสารจะรับรู้ได้จากการฟังเป็นหลัก จึงมีการจดบันทึกและรวบรวมกันไว้เป็นลายลักษณ์อักษรค่อนข้างน้อย ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารต่าง ๆ ที่กล่าวถึงซอเท่าที่พอจะพบได้ในช่วงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๔๓) นำมาจำแนกได้ดังนี้

๑. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับซอ

๒. เอกสารและงานวิจัยอื่น ๆ ที่สามารถนำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์บทซอ

๑. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับซอ

๑.๑ การศึกษาทั่วไปเกี่ยวกับ "ซอ" มีปรากฏในบทความต่อไปนี้

การศึกษาเรื่องที่เกี่ยวกับซอโดยทั่วไป มีผู้อธิบายถึงความหมายและประวัติความเป็นมาของซอ ทำนอง และลักษณะดนตรีที่ใช้ประกอบ ตลอดจนการสืบทอดซอในบทความ "พื้นบ้านลานนาไทย" ของ มณี พยอมยงค์ (๒๕๒๔) และในบทความเรื่อง "ซอ" ของสิงฆะ วรรณสัย ซึ่งตีพิมพ์ครั้งล่าสุดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๙ ได้อธิบายถึงความหมายและเล่าถึงที่มาของซอไว้เช่นเดียวกัน พร้อมกับยกตัวอย่างบทซอในทำนองต่าง ๆ ประกอบการอธิบาย นอกจากนี้ บุญศรี รัตนัง และ รังสรรค์ จันต๊ะ (๒๕๓๒) ได้ศึกษาถึงรูปแบบฉันทลักษณ์ของซอในแต่ละทำนองไว้ ๘ ทำนอง คือ ทำนองเพลงอื่อ พม่า เงี้ยว ล่องน่าน ยิ้น จะปุ เชียงใหม่ และละม้าย ไว้ใน

บทความ "ซอล้านนา : บทเพลงปฏิพากย์จากมุขปาฐะถึงลายลักษณ์" รวมไปถึงบทความของ ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล (๒๕๓๘) ที่ได้อธิบายเรื่องซอในแง่ของพิธีกรรมและความเชื่อ ซึ่งสรุปว่าซอนั้นมีบทบาทเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม ในบทความ "เพลงและการละเล่นพื้นบ้านล้านนา : ความสัมพันธ์กับความเชื่อและพิธีกรรม"

การศึกษาเรื่องซอในลักษณะของการเปลี่ยนแปลง มีปรากฏในบทความ "ภาวะหัวเลี้ยวหัวต่อของซอล้านนา" ของ ประสิทธิ์ เลียวสิริพงศ์ (๒๕๓๑) ซึ่งได้กล่าวว่า เมื่อสังคมล้านนาเกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม ซอล้านนายังคงมีบทบาทอยู่ในสังคมเกษตรของชาวล้านนา ซึ่งมีพุทธศาสนาและความเชื่อภูตผีเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ เพราะซอมีการปรับตัว มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการเรียน การสอนของช่างซอ ตัวนักดนตรีและวงดนตรี ทำนองซอ โอกาสที่มีการซอ ตลอดจนวิธีการแสดงซอและการเปลี่ยนแปลงของละครซอ จึงทำให้ซอยังคงมีแสดงอยู่ทั่วไปในสังคมล้านนา

นอกจากการศึกษาซอโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ยังมีการศึกษาถึงซอในแง่ของการเปรียบเทียบ ซึ่งได้ปรากฏในบทความของ สุกัญญา ภัทราชัย (๒๕๓๑) เรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบการละเล่นพื้นบ้านภาคเหนือและภาคอีสาน" เป็นการศึกษาเปรียบเทียบซอทางเหนือและหมอลำของทางอีสาน ซึ่งมีความเหมือนกันที่จุดเริ่มต้น คือเริ่มจากการเกี้ยวพาราสีของหนุ่มสาวและการเล่านิทาน ต่อมาได้พัฒนามาเป็นมหรสพเหมือนกัน และได้ชี้ถึงสาเหตุที่ทำให้การแสดงหมอลำยังคงอยู่ ต่างจากเพลงซอที่ได้รับความนิยมน้อยลง ซอจึงมีการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยไม่ทิ้งรูปแบบหรือเอกลักษณ์เดิมของซอ

๑.๒ **การศึกษาเรื่องที่เกี่ยวกับซอเฉพาะประเด็น** ที่ปรากฏในงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ดังนี้

การศึกษาซอในฐานะที่เป็นสื่อพื้นบ้านชนิดหนึ่งที่เข้าถึงประชาชนในชนบทได้ดี มีผู้ศึกษาวิจัยในแง่ดังกล่าวไว้ คือ จันทร์เพ็ญ ชาติพันธ์ (๒๕๓๐) ศึกษาเรื่อง "การรับข่าวสารทางด้านจริยธรรมจากสื่อพื้นบ้านประเภทซอ ของประชาชนในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่" ได้ข้อสรุปว่า ผู้ฟังซอส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๓๖ - ๕๕ ปี โดยรับฟังซอจากการแสดงสดบนเวทีมากที่สุด ประชาชนที่อยู่ในเขตชนบทมีทัศนคติต่อซอดีกว่าประชาชนที่อยู่ในเขตเมือง และในด้านการรับข่าวสารทางจริยธรรม ผู้ศึกษาพบว่าจริยธรรมที่ได้จากซอมากที่สุดคือความสามัคคี รองลงมาคือความเมตตากรุณา และความกตัญญูกตเวที ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้มีประโยชน์ต่อการศึกษาถึงคุณค่าทางสังคมที่มีในบทซอเป็นอย่างดี และทำให้ทราบว่านอกจากซอจะมีบทบาทในพิธีกรรมและเป็นมหรสพเพื่อสร้างความบันเทิงแล้ว ยังมีบทบาทในฐานะสื่อพื้นบ้านที่เข้าถึงชาวบ้านได้ดีอีกด้วย

การศึกษาซอที่เน้นเรื่องบทบาทของช่างซอ ปรากฏในงานวิจัยเรื่อง "ความตระหนักของช่างซอในบทบาทนักสื่อสารเพื่อการพัฒนา" ของ สมฤทธิ์ ลือชัย (๒๕๓๔) พบว่า ช่างซอที่มีความตระหนักในเรื่องบทบาทนักสื่อสารเพื่อการพัฒนาสูงขึ้น จะนำเอาข้อมูลข่าวสารด้านการพัฒนานี้ไปเผยแพร่สู่ประชาชน โดยผ่านการแสดงของตนอยู่เสมอ ซึ่งข้อมูลข่าวสารด้านการพัฒนาที่นำมาเป็นประจำคือ การวางแผนครอบครัว การอนุรักษ์ป่าไม้ การรู้หนังสือ เป็นต้น นับว่าบทซอที่นำเสนอโดยตัวช่างซอนี้ย่อมสะท้อนภาพของสังคมในขณะนั้นได้เป็นอย่างดี ฉะนั้น ช่างซอจึงมีบทบาทสำคัญต่อสังคมในฐานะที่เป็นศิลปินพื้นบ้าน และยังเป็นนักสื่อสารเพื่อการพัฒนาในขณะเดียวกันด้วย

การศึกษาที่กล่าวถึงเรื่องการแบ่งเขตของซอ มีผู้อธิบายไว้ใน**การดนตรี การขับการฟ้อนล้านนา** ของ ธีรยุทธ ยวงศรี (๒๕๔๐) ได้แบ่งพื้นที่ของซอตามเขตศิลปวัฒนธรรมออกเป็น ๓ เขตพื้นที่ คือ เขตที่ ๑ ศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ เขตที่ ๒ ศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดน่าน และเขตที่ ๓ มีที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนเพียงแห่งเดียว ซึ่งแต่ละเขตจะมีดนตรีประกอบการซอแตกต่างกัน

๒. เอกสารและงานวิจัยอื่น ๆ

๒.๑ เอกสารและงานวิจัยที่นำมาประกอบการวิเคราะห์ทางด้านวรรณศิลป์ มีผู้อธิบายความหมายของวรรณศิลป์ไว้หลายท่าน ซึ่งมีความหมายคล้ายคลึงกัน ใน **วัฒนธรรมเบื้องต้น** ของ เสฐียรโกเศศ (๒๕๑๓) **ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย** ของ สิทธา พินิจภูวดล (๒๕๑๕) และ **วรรณศิลป์ปริทัศน์** ของ เฉลิมศักดิ์ ศิลาพร (๒๕๑๘) และระเบียบวิธีการศึกษาเกี่ยวกับวรรณศิลป์ หรือการใช้ภาษาในแง่ที่ทำให้เกิดสุนทรียภาพ มีผู้กล่าวไว้ ได้แก่ **การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์** ของ พระยาอนุมานราชธน (๒๕๑๘) **แนวทางศึกษาวรรณคดี : ภาษากวี การวิจักษ์และวิจารณ์** ของ ประสิทธิ์ กาพย์กลอน (๒๕๒๓) และ **สุนทรียภาพในภาษาไทย** ของ ดวงมน จิตร์จำนงค์ (๒๕๔๑) ได้อธิบายหลักเกณฑ์การวิเคราะห์ความงามและเทคนิควิธีของการใช้ภาษาอย่างมีศิลปะ

๒.๒ เอกสารและงานวิจัยที่กล่าวถึงเรื่องของสังคมและวัฒนธรรม

งานเขียนในหัวข้อดังกล่าวนี้ มีผู้ศึกษาวิจัยกันอย่างมากมายกว้างขวาง ผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกเฉพาะที่สามารถนำมาประกอบการวิเคราะห์บทซอด้านสังคม อาทิ **คติชาวบ้าน** ของ กุหลาบ มัลลิกะมาส (๒๕๑๖) วิทยานิพนธ์เรื่อง "วรรณกรรมเพลงลูกทุ่ง" ของ ลักขณา สุขสุวรรณ (๒๕๒๑) **วัฒนธรรมล้านนาไทย** ของ มณี พยอมยงค์ (๒๕๒๔) งานวิจัยเรื่อง "วรรณกรรมล้านนากับสังคม" ของ ประคอง นิมมานเหมินท์ (๒๕๒๗) บทความเรื่อง "เพลงและการละเล่นพื้นบ้านล้านนา : ความสัมพันธ์กับความเชื่อและพิธีกรรม" ของ ทรงศักดิ์ ปรางค์-

วัฒนากุล (๒๕๓๑) ซึ่งเอกสารและตำราต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนมีประโยชน์ต่อการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาในบทซอของบัวซอน จึงมีทั้งการศึกษาภาพรวมของสังคมทั่วไป และศึกษาเฉพาะที่เกี่ยวกับสังคมล้านนา เพราะจะช่วยเอื้อต่อการวิเคราะห์และประเมินคุณค่าของบทซอทางด้านสังคมได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ทำให้เกิดความเข้าใจและเห็นคุณค่าการสร้างสรรค์งานของศิลปินผู้ขับซอแบบพื้นบ้านในฐานะเป็นผู้ที่สืบสานมรดกทางวัฒนธรรม

๒. ทำให้เกิดความเข้าใจในคุณค่าของวรรณกรรมบทซอทั้งเชิงวรรณศิลป์และเชิงสังคม

๓. เป็นการช่วยอนุรักษ์และเผยแพร่ผลงานของช่างซอระดับครู

ขอบเขตการศึกษา

๑. การศึกษาครั้งนี้จะใช้ข้อมูลจากวรรณกรรมบทซอของบัวซอน เมืองพร้าว ที่ได้บันทึกเสียงด้วยแถบบันทึกเสียง จำนวน ๑๐ ตลับ

๒. แถบบันทึกเสียงทั้ง ๑๐ ตลับนี้ ได้เลือกนำมาศึกษาเฉพาะที่วางจำหน่ายในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๔๒ เนื่องจากเป็นระยะเวลาที่บัวซอนได้กลับมาซออีกครั้ง หลังจากหยุดซอไป ๑๕ ปี จึงสะดวกต่อการค้นคว้าและรวบรวม

๓. จากการรวบรวมผลงานของบัวซอนที่เผยแพร่ในรูปของแถบบันทึกเสียงทั้ง ๑๐ ชุด หรือ ๑๐ ตลับ พบว่า นอกจากบัวซอนจะบันทึกเสียงด้วยการขับซอแล้ว ยังนำการจ๊อยมาเผยแพร่ร่วมกับการซออีกด้วย ดังมีรายชื่อบทซอและบทจ๊อยในแต่ละชุดต่อไปนี้ (เรียงตามพยัญชนะ ก – ฮ)

ชุดที่ ๑ : **ซอกรรมวิบาก** - หน้า A ซอกรรมวิบาก
- หน้า B จ๊อยพระคุณของแม่

ชุดที่ ๒ : **ซอใคร่เกี้ยด** - หน้า A และ B

* **ชุดที่ ๓** : **ซอเจ้าสุวัตร นางบัวคำ** - หน้า A ซอเจ้าสุวัตร นางบัวคำ
- หน้า B ซอตานก๋วยสลาก

ชุดที่ ๔ : **ซอดาปอย** - หน้า A ซอดาปอย
- หน้า B ซอฮ้องขวัญลูกแก้ว

ชุดที่ ๕ : **ซอประวัติครูบาเจ้าเทือง นาฉสีโล** - หน้า A และ B

ชุดที่ ๖ : **ซอประวัติครูบาศรีวิชัย** - หน้า A และ B

* **ชุดที่ ๗** : **ซอพระคุณบุพการี** - หน้า A ซอพระคุณบุพการี และ

จ๊อยพระคุณของพ่อ

- หน้า B เจ้าสุวัตร นางบัวคำ

ชุดที่ ๘ : **ซอมหาเวสสันดรชาดก** - หน้า A และ B

ชุดที่ ๙ : **ซอศาสนาเหมือนมหาสมบัติ ๑๐ ประการ** - หน้า A และ B

ชุดที่ ๑๐ : **ซอหงส์หิน** - หน้า A และ B

๔. เนื่องจากบทซอเรื่องเจ้าสุวัตร นางบัวคำ นั้นไม่ใช่ผลงานการแต่งของบัวซอนโดยตรง (ชุดที่ ๓* และ *๖) จึงคัดออก ดังนั้นซอทั้ง ๑๐ ชุดนี้ จึงประกอบด้วยบทซอจำนวน ๑๑ เรื่อง (ทั้งหมดมี ๑๒ เรื่อง คัดออก ๑ เรื่อง) บทจ๊อยจำนวน ๒ เรื่อง ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำบทซอและบทจ๊อยดังกล่าวมาศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

วิธีดำเนินการค้นคว้าและดำเนินการวิจัย

๑. สำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. สำรวจและรวบรวมผลงานของ บัวซอน เมืองพร้าว ที่บันทึกเสียงลงแถบบันทึกเสียง จัดจำหน่ายในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๔๒

๓. สัมภาษณ์ บัวซอน เมืองพร้าว

๔. ถอดความจากแถบบันทึกเสียงผลงานซอและถอดความคำสัมภาษณ์ บัวซอน เมือง-พร้าว เป็นลายลักษณ์อักษร

๕. วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการวิจัย

๖. นำเสนอการวิจัยในรูปแบบของการพรรณนาวิเคราะห์

สถานที่ที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย

สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และห้องสมุดประจำคณะต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่และสถาบันอื่น ๆ ตลอดจนแหล่งข้อมูลเอกชนที่เกี่ยวข้อง

ข้อตกลงเบื้องต้น

วรรณกรรมบทซอของ บัวซอน เมืองพร้าว ทั้งหมดนี้อยู่ในรูปของแถบบันทึกเสียง ผู้วิจัยจึงนำมาถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษร (ภาคผนวก ก) โดยใช้ภาษาไทยถิ่นกลาง ซึ่งมีหลักเกณฑ์ในการถ่ายทอดดังต่อไปนี้

๑. คำศัพท์ส่วนใหญ่ปริวรรต (ถ่ายทอดเสียงเป็นลายลักษณ์อักษร) ตามข้อตกลงใน "มาตรฐานการปริวรรตอักษรพื้นเมืองล้านนา" จัดโดยโครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และตามที่ปรากฏใน "พจนานุกรมล้านนา – ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง" ของ อุดม รุ่งเรืองศรี

๒. เขียนตามเสียงของคำนั้น ๆ ด้วยเหตุผลดังนี้

๒.๑ เนื่องจากช่างซอจะต้องซอให้เข้ากับทำนองซอ หรือฉันทลักษณ์ของซอให้ไพเราะและเหมาะสม ดังนั้นคำบางคำในบทซอผู้วิจัยจึงได้คงรูปเดิมเสียงเดิมไว้ เช่น

กางวล	=	กังวล	กุมมาร	=	กุมาร
ซุปเปอร์	=	ซูเปอร์	ปาทานี	=	บาทานี้
ปารมี	=	บารมี	เปิกษา	=	ปรึกษา
ผะกูล	=	ตระกูล	ภูญชา	=	ภุญชา
วสา	=	วัสสา	สมปาน	=	สมภาร
สาตย์	=	สัตย์	ออนชอน	=	ออนซอน
อานุญาต	=	อนุญาต	อาภัย	=	อภัย
อุยาน	=	อุทยาน			

๒.๒ เขียนตามเสียงของคำศัพท์เพื่อรักษาคำศัพท์นั้น ๆ ไว้ แสดงให้ทราบว่าคนล้านนารุ่นเก่า หรือคนล้านนาบางกลุ่มบางท้องที่ยังใช้คำศัพท์ดังกล่าวอยู่ในปัจจุบัน เช่น

กวด	=	ตรวจ	เกียม	=	เตรียม
งัว	=	วัว	โซเฟอร์	=	โชเฟอร์
ตะหาร	=	ทหาร	ตาวัน	=	ตะวัน
ตำหนวด	=	ตำรวจ	สะเดน	=	กระเด็น
สาย	=	ฉาย (หนัง)	สิบหาย	=	ฉิบหาย
สุมมา	=	สุมา, สูมา			

๒.๓ เขียนตามเสียงของรูปศัพท์ที่เป็นศัพท์เฉพาะถิ่น หรือเสียงเฉพาะถิ่นที่แตกต่างจากการออกเสียงในภาษาไทยถิ่นกลาง (อาจจะเป็นเสียงสระ พยัญชนะ หรือวรรณยุกต์อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้)

คำศัพท์เฉพาะถิ่น เช่น

ซวาม	=	ควานหา, คลำ	งว้าย	=	เลี้ยว, กลับ
ต๋ำนวายทวายทัก	=	ทำนายทายทัก	ทวาย	=	ทาย
เทิก๊	=	หยั่งถึง, จนถึง	ยว่าม	=	ขยุ้ม
หละปูน	=	ลำพูน	หงวาม	=	ตะครุบ, คว้า
เหิย	=	เหย (เอย, เอ๋ย)	อย้อง	=	แต่งตัว
อย้าน	=	กลัว, ประหวั่น			

คำศัพท์ที่มีเสียงต่างจากภาษาไทยถิ่นกลาง เช่น

เดิก๊	=	ดึก	นึ่ง	=	หนึ่ง (ตามเสียงทางเชียงใหม่)
เพ็ง	=	เพ็ญ	ยิง	=	หญิง
สรี,สะหลี	=	ศรี, สิริ	หนึ้ง	=	นึ่ง (ข้าว)

๓. การออกเสียงพยัญชนะที่ปริวรรตแล้ว มีกฎเกณฑ์ดังนี้

๓.๑ เสียงพยัญชนะต้นเดี่ยว

ค	ออกเสียง	ก
ช	ออกเสียง	จ
ท	ออกเสียง	ต
พ	ออกเสียง	ป
ร	ออกเสียง	ฮ หรือ ล

ทั้งนี้ มีข้อยกเว้น คือ คำศัพท์ของคำที่เป็นเสียง /ล/ จะเขียนเป็น ร เหมือนเดิม เช่น

รถถีบ	ออกเสียงเป็น	ลถถีบ
รวย	ออกเสียงเป็น	ลวย

หรือหากมีคำศัพท์ที่ไม่ได้ออกเสียงตามระบบนี้จะขีดเส้นใต้ (___) ที่คำนั้น ๆ แทน เพื่อให้ออกเสียงตามรูปพยัญชนะเดิม เช่น

พาย	อ่านว่า	พาย
เพ้	อ่านว่า	เพ้

๓.๒ เสียงพยัญชนะต้นควบกล้ำ

กร	ออกเสียง	ข

ปร	ออกเสียง	ผ
ตร	ออกเสียง	ถ
พร	ออกเสียง	พ

หมายเหตุ : ยกเว้นบ้างบางคำที่จำต้องคงรูปตามเสียงซอ เพราะฉันทลักษณ์ของทำนองซอ เช่น "ผาถะนา" จะใช้ตามเสียงดังกล่าว ไม่ใช้ "ปรารถนา" (ปร = ผ) เนื่องจากเสียงคำว่า "ผา" อาจจะเป็นเสียงรับ-ส่งสัมผัสให้กับซอในวรรคต่อไป (เสียงสระอา) หากเขียนว่า "ปรารถนา" จะออกเสียงเป็นแม่กด คือ "ปาด" ทำให้เสียงเพี้ยนไปไม่ไพเราะ คือ ไม่สัมผัสกับวรรคอื่น ๆ

๔. คำศัพท์ภาษาถิ่นเหนือที่มีความหมายตรงกับศัพท์ในภาษาไทยกลางแต่เสียงวรรณยุกต์อาจจะต่างกันนั้น จะบันทึกรูปศัพท์ตามแบบของภาษาไทยกลาง เช่น "เถ้า" ไม่ใช้ แต่ใช้ "เฒ่า" ตามรูปศัพท์ภาษาไทยกลาง หรือคำว่า "เหล้น" จะใช้ "เล่น" แทน หรือ "ค็" จะใช้ว่า "ก็" เป็นต้น

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Chiang Mai University